

Cos, identitat i diversitat cultural. Presentació

Teresa Lleixà*

Cos, identitat i immigració constitueixen tres realitats que quan convergeixen generen un nou punt de mira del fet migratori a la societat actual. La vivència de la pròpia corporalitat i els matisos que adquireix aquest procés en la població immigrada permeten entreteixir un discurs que mostra una nova dimensió de la construcció de la pròpia identitat en les societats multiculturals. La principal intenció del present monogràfic és, doncs, obrir una nova via de reflexió sobre el fet migratori i alhora fer visible la implicació de la cultura corporal en les transformacions socials.

Quan parlem d'identitat hi ha implícita una connotació de reconeixement de la pròpia persona, de la consciència que té cadascú de si mateix que el fa diferent de l'altre. Solem diferenciar la identitat personal de la identitat cultural, tot i que les dues estan estretament relacionades, en una evident reciprocitat. La identitat personal és, sens dubte, fruit de la socialització en un determinat entorn cultural, però requereix de la singularització d'un mateix, tot ajustant-hi les pròpies representacions. La identitat cultural té una més gran connotació de pertinença a una comunitat amb la qual es comparteixen trets culturals. Fugint de formulacions essencialistes volem entendre la identitat com una realitat en permanent evolució que es construeix gràcies a les experiències de participació en un determinat grup social. Ens trobem, però, amb la circumstància que les societats plurals contemporànies compten amb diferents grups de referència. S'imposa doncs la necessitat de parlar d'identitats múltiples. En el cas de les persones immigrades aquest fet resulta encara més evident a causa dels diferents trets culturals de les comunitats d'origen i d'acollida. La construcció identitària en les persones immigrades se'ns presenta doncs com un fet de gran complexitat i que pot ser considerat des de diferents perspectives. Aquest monogràfic ens acosta, com ja hem indicat, a la perspectiva corporal.

La manera com cadascú viu la seva corporalitat té una incidència directa en la construcció de la pròpia identitat. La imatge que cadascú té de si mateix i, per tant, també la pròpia imatge corporal contribueixen molt directament en aquest procés que resultarà, en conseqüència, reforçat per les actituds de valoració i acceptació de la pròpia realitat corporal. La confiança en un mateix i l'autonomia personal constituïran factors incomparables de reforçament de la identitat personal. D'altra banda, la construcció de la identitat personal requereix el reconeixement, respecte i valoració per part del grup. Parlem del «jo social» referit a la imatge que creiem que tenen les altres persones de nosaltres.

(*) Membre del Consell de Redacció d'aquesta revista. Adreça electrònica: teresa.lleixa@ub.edu

Val a dir que l'àmplia presència de les activitats físiques esportives o expressives a la vida quotidiana del nostre entorn social les converteix en una opció excepcional per donar protagonisme al cos. Ens trobem, a més, davant d'una reconeguda via de socialització, en el sentit que aquestes activitats permeten la incorporació dels seus participants en xarxes socials on poden compartir pautes de comportament i valors amb els altres membres. Decidir com volem que sigui aquesta socialització és una de les responsabilitats que tenim des del món educatiu. D'aquesta decisió dependrà, en gran part, l'orientació de la cultura física dels infants i joves.

Les activitats físiques esportives o expressives poden ser molt tancades, rígides i portadores dels valors de la cultura dominant. És ben sabut que, molt sovint, l'impacte de l'esport modern margina els jocs i les pràctiques de caràcter més local. Tots aquests trets encaixen difícilment amb la societat actual permanentment sotmesa a canvis i en evolució constant. No podem perdre de vista, doncs, la potencialitat diversificadora i enriquidora d'aquest tipus d'activitats, tot aprofitant-se a principis d'interculturalitat. Incorporar elements de la cultura física d'altres procedències pot ser una manera innovadora de donar resposta a les necessitats d'incrementar l'oferta per a la pràctica de l'activitat física. D'altra banda, pot permetre la participació a un major nombre de persones sense haver de renunciar a la pròpia identitat. Aquesta serà la manera que tindrà l'activitat física d'enfortir actituds cap a la interculturalitat, actuant com a factor sensibilitzador de la riquesa resultant de la comunicació entre cultures.

La reflexió i discussió al voltant d'aquestes temàtiques serveix de fil conductor al monogràfic que aquí presentem. Els articles que el componen tracten el tema del cos des de diverses perspectives i en diferents contextos, tot dirigint la mirada vers la manera en què les persones immigrades s'involucren en les pròpies vivències corporals, les quals incideixen, com ja ha quedat expressat, en la construcció de llur identitat. Els articles estan estructurats en dos blocs, el primer dels quals pretén fonamentar la reflexió en un coneixement més teòric, mentre que el segon intenta realitzar aportacions des de l'experiència educativa.

Marina Barreto introdueix el tema des de la perspectiva de gènere, en l'article «Identitats en trànsit, immigració femenina i cultures corporals». Després de presentar com ha evolucionat la concepció de la identitat, en gran manera fruit de les relacions entre els moviments migratoris i les condicions culturals de la globalització actual, analitza el paper de les dones immigrants en aquest procés. Les motivacions que duen les dones a emigrar i que són diferents de les dels homes, les característiques de la migració femenina, la incidència de la migració en el debat sobre les contradiccions del sistema patriarcal, constitueixen temes que emmarquen la reflexió sobre les pràctiques i simbolismes corporals de les dones immigrades.

Amb l'article «Pedagogia i mestissatge corporal: reconfiguracions del cos immigrant des d'un context postcolonial», Jordi Planella aborda el tema del mestissatge corporal posant de manifest una nova manera d'entendre els cossos, allunyada de models únics i purs i conseqüència natural de la comunicació entre cultures. La Pedagogia no pot donar l'esquena a aquesta necessitat de repensar els cossos, però

haurà d'anar més lluny i establir les connexió i els límits amb la Teologia, en els seus discursos i les seves praxis.

«Els estereotips racistes en l'esport» és l'article que aporten a aquest monogràfic Onofre Contreras, Sixto González i Juan Carlos Pastor. L'interès de l'article radica en la vinculació de la identitat personal i la identitat racial. El paper dels estereotips en les diferents etapes de construcció d'aquesta identitat i la influència de l'esport en la creació d'aquests estereotips, tant positius com negatius, constituirà el fil conductor de les seves argumentacions.

La sensibilitat cap a la salut, i en particular cap a la salut corporal, va en augment en el món educatiu. Tot i això, aquesta és una tendència de les societats occidentals que pot diferir en altres cultures. La manera com la salut és concebuda per les persones immigrades és el tema tractat per M. Cruz Molina i Crescencia Pastor, amb el títol «Cos i salut en persones immigrades». En aquest article es posen de manifest elements corporals diferencials entre cultures i la seva influència en la salut. Així mateix, es concreten algunes estratègies que caldria aplicar des del món educatiu per a la millora de la salut física i emocional.

L'educació física escolar és una àrea que s'ocupa específicament del cos i de la motricitat infantil com a aspectes educatius. Els dos següents articles estan basats en una investigació realitzada en el context escolar i que té com a objecte d'estudi les activitats físiques, en horari lectiu i no lectiu, com a factor d'inclusió per a l'alumnat nouvingut. En el primer d'aquests articles, «El professorat d'Educació Física a l'escola multicultural. Percepcions del context i necessitats de formació», Marta Capllonch, Teresa Godall i Teresa Lleixà realitzen una aproximació a l'opinió del professorat d'Educació Física sobre les possibilitats i limitacions d'aquesta àrea per a la inclusió de l'alumnat immigrant. En el segon d'aquests articles, «La inclusió de l'alumnat nouvingut mitjançant la pràctica d'activitats físicoesportives extraescolars», Miguel Angel Torralba, Francesc Buscà i Jorge Eusebio Casas exploren la realitat de les activitats físiques en horari no lectiu i el seu valor educatiu, especialment en el context de la població immigrada.

Finalment, Miquel Àngel Essomba, en el seu article «Una aproximació a la pràctica esportiva dels immigrants en el temps lliure a Catalunya», parteix de la premissa que el lleure constitueix un espai important per a la inclusió de la població immigrada. El paper de l'activitat física i l'esport en el temps de lleure i les polítiques que hi estan relacionades, tant a escala europea com estatal i autonòmica, serveixen de marc de referència per a l'estudi d'aquesta realitat en sis municipis catalans.

La implicació del cos en la construcció de la identitat, en un context social en el qual la població de procedència estrangera és cada cop més nombrosa, s'estudia doncs des de diferents perspectives que s'addicionen i es complementen. Només ens resta desitjar que la seva lectura serveixi per obrir vies de reflexió sobre la importància de la construcció identitària en situacions on coincideixen diverses cultures, alhora que faci més visible el valor educatiu i de cohesió social de les pràctiques corporals.